

mokslo menų literatūra

Lietuvos
nacionalinė
M.Mazvydo
biblioteka

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1980 METAI

VASARIO MĖN. 16 D. / FEBRUARY 16, 1980

PART TWO — Nr. 40 (7)

28/10/2023 - 26

Šiame numeryje:

Ar pakviesime svečiais Donelaitį ir Mindaugą?

Kristijono Donelaičio pėdomis: Didžiojo mūsų literatūros klasiko 200 metų mirties sukaktį minint.

Kazio Bradūno eileraštis „Donelaitis susitinka su kaimynu lietuvininku“. Kritikai sveikina naują Jono Jurašo spektaklį.

Pasitinkame dailininką Praną Domšaitį.

Rašytojo Petro Tarulio netekus.

Mūsų kalba.

Nauji leidiniai.

KRISTIJONO DONELAIČIO PĒDOMIS

Didžiojo mūsų literatūros klasiko 200 metų mirties sukaktives minint

JUOZAS BRAZAITIS*)

1. XVIII šimtmečio Ione: Kolonizacijos faktorius

XVIII šimtmečio Europos politinės dinamiko būdingos buvo dviejopos tendencijos didžiuju galibiu ekspansijai. Anglia, Prancūzija, Ispanija savo ekspansiją stengesi plėsti labiausiai Amerikos kontinente ir ten varžesi viena su kita ginklu. Sustiprėjusi Rusija ir taip stiprėjanti vokiškoji Prūsija tokios ekspansijos siekė pažolėje Europoje, pirmoji verždamasi į Vakarus, antroji į Rytus. Jų konfliktas vyko esančiose tarp jų teritorijose — Lenkijos, Lietuvos, Austrijos žemėse prie Baltijos jūros ar atokiau nuo jos. Tai laikas, kada stiprėjanti Prūsija virto karalyste 1701 m., kada Petro Didžiojo Rusija „prakrito langą į Europą“, pasistatė Peterburgą (Leningradą) 1703. Šios rungtynės tarp Prūsijos ir Rusijos ir nulėmė tuo metu buferines valstybes — Lenkijos bei Lietuvos likimą: po žiaurų karų jos buvo padalintos tarp rivalizuojančių Rusijos, Prūsijos, Austrijos (1712, 1792, 1795). Lietuvos teritorijos didžioji dalis teko Rusijai, mažoji Prūsijai, kurios ribose jau buvo Lietuvos vakarinės žemės nuo 13—14 šimtmečio, kada čia atskirė kryžiuolių riterių ordiną ir nukaravo šias žemes, o 1525 pats virtos pasaulietine valstybe.

XVIII šimtmečio idėjinė dinamika buvo nepaprastai gyva. Žmonių galvojimą ir gyvenimą labiausiai veikė trejpos idėjos: lygibės, laisvės, žmonių švietimo idėjos. Pirmoji švelnino luomų skirtumus, o tolesnėje perspektivoje vedė į baudžiamos naikinimą (Europoje), i vergijos naikinimą (Amerikoje) ir demokratinės santvarkos užuomagzas. Revoltojams veikė laisvės idėja, žadindama pasipriešinimą despotsiniui ir vespama į valstybines neprisklausomybės. Kuriama veikė žmonių švietimo idėja, skatinama asmeninę, o tu pačiu ir kultūrinę bei ūkinę kraštoto pažangą.

Jei Amerikos kontente tada radė didelio atgarsio laisvės ir lygibės idėjos, jei tose idėjose bendo norai nusiskirti Ančijos valdymu ir siekti amerikinės neprisklausomybės, tai Europoje Rusijos ir Prūsijos valdovam buvo sietimis tos dvi idėjos. Bet čia populiarė darė žmonių švietimo idėja. Ypačiai Prūsijoje. Abosiliutizmo dominuojančios ir imperializmo siekiančias valstybes žmonių švietimas turėjo padaryti pažangias. Prūsijoje sudarytos švietimo sąlygos turėjo paliesti ir lietuvių gyvenamus plotus.

Lietuviai likimą šiuose plotuose betgi paliečiai dar trečias faktorius, kokie nebūta tuo metu kitose Europos vietose — kolonizacija. Jei kolonizacija vyko natūraliu būdu, valdant riterių ordinui ir paskui Brandenburgo kurfiurstui Albrechtui, tai su XVIII šimtmečiu atėjo pagreitintos kolonizacijos potyvius. Šiaurės karo metais (1700—21), rungiantis Švedijai, Rusijai, Lietuvos-Lenkijos valstybei, Lietuvos ir Lenkijos kraštai buvo einami kariuomenės skersai ir išilgai. Ypač gyventojus apliešė išveržusios Švedijos ir Rusijos kariuomenės. Lietuvai ištikė badas ir su juo atėję maras (1709—12). Lietuva neteko trėčiajai gyventojų, o Prūsijos valdomi lietuviški plotai kai kur net dviem trečiadaliu. Ištuštėjusius plotus Prūsijai karalius kolonizavo gyventojų iš pasirašinėjės sultyninta pavarde Donalitius...

1936 metais norėjau aplankytį Donelaičio gimimo vietą, Žemėlapis rodė, kad jie, Lazdynėliai, yra už 7 kilometrus nuo Gumbinės miesto centro. Birželio kairiajį dieną žingsniavau kelius iš Gumbinės, iki priėjau įrašą „Gut Lassdinehen“. Ar čia buvo kas likę iš poeto šeimos? Ar kas jo buvimą čia prisimena? Žinojau, kad poeto tėvui mirus 1720, ūki teko žmonai, paskui sūnū Mykolui, kuris dar paskiau jį perleido serei. O toliau?

jos karalius kolonizavo gyventojų iš pasirašinėjės sultyninta pavarde Donalitius...

1936 metais norėjau aplankytį Donelaičio gimimo vietą, Žemėlapis rodė, kad jie, Lazdynėliai, yra už 7 kilometrus nuo Gumbinės miesto centro. Birželio kairiajį dieną žingsniavau kelius iš Gumbinės, iki priėjau įrašą „Gut Lassdinehen“. Ar čia buvo kas likę iš poeto šeimos? Ar kas jo buvimą čia prisimena? Žinojau, kad poeto tėvui mirus 1720, ūki teko žmonai, paskui sūnū Mykolui, kuris dar paskiau jį perleido serei. O toliau?

Sutiktas dvaro šeimininkas nieko apie Donelaičio nebuvo girdėjęs. Kantriai išklausęs mano „lekcijos“ apie čia gimus poeta, neiškentė neusitebėjės, kad esama žmonių, kurie dėl kokinio ten poeto, gyvenusio prieš porą šimtų metų, važiuoja iš Lietuvos į Vokietiją — lyg nebūty didesnų rūpesčių. Bet šeimininkas buvo paslaugus man padėję, kai išaiškinau, kad 1896 metais lietuvių

čia buvo pastatę akmeninį paminklą poetui pagerbti. Įėjome per parką seniai nevalytu paminklo iškelti. Pakelius šeimininkas nuo ūkių dėstė savo rūpestį: avžas užpuolė amaras; kokis dabar gali būti nuostolis... Parkelė pakraštyjės giliai į žemę apskritas gerogliedžio akmuo. Tai čia turėjo būti tas paminklėlis, statytas lygiu pėdų į žemę —

O kaičiau jau nėra pėdyste bėvio pėdyste,

Užtai Bendruomenės vysčių pulkanas supriekė.

Vieni fawčių kabi, o kiti jai naujietėlė výkė,

Neždans ir bėžiukubbis žas tiesi beigā tiesi beigā.

Abas výdėtės naujas tyčios, pėdų daras,

O Morėjuko Xetelius taip pat užsinevę,

và kiltis Bendruomenės, Bendžiava rankė;

O Bernoi vysčių naujas výjovas austrija;

Iš Autur išdrobos faw pėdyste,

Vysčių kiltis kilti reigj pėdyste žemė poko.

Tai vysčių dyvai, ar tai pėdyste žemė poko Núrai.

Žemė juk vysčių kiltis Núrai i Bendžiava rankė;

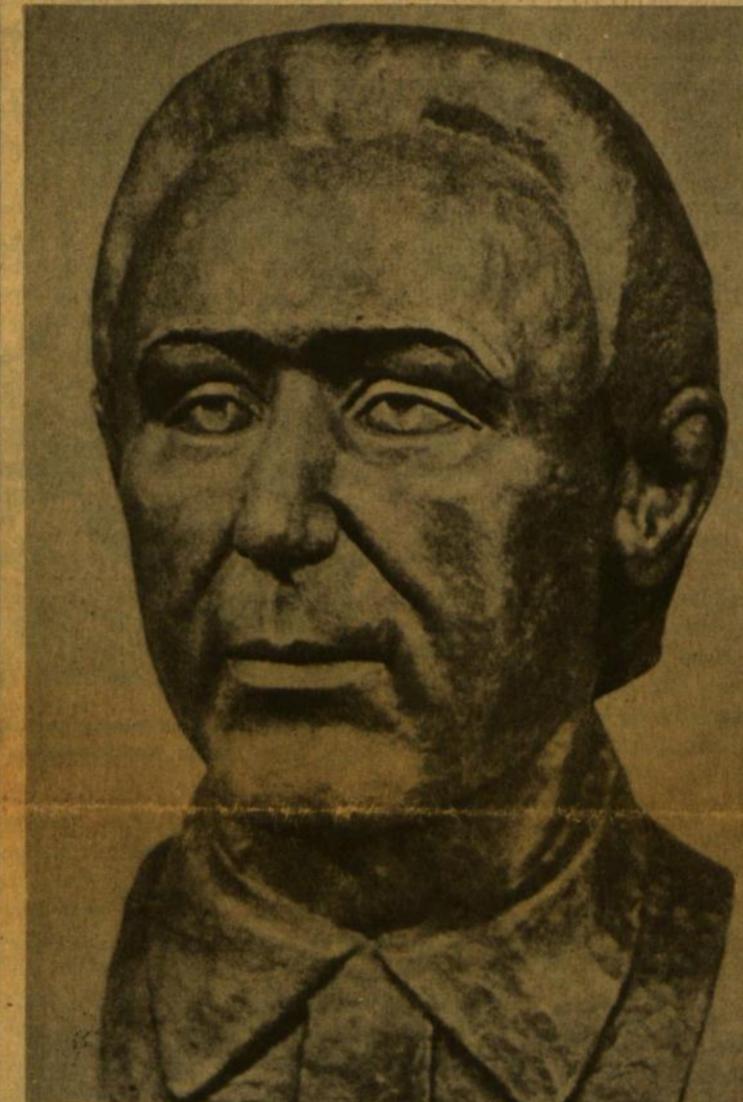
Iš, kiltis Kuršas žas pėdyste žemė pėdyste,

kiltis, kaičiau pėdyste jas, jis žengt į dienę užfizikė —

Alie kai mėgijai, q̄ mums nė rok' nūsidzvyst.

Imatoras Walczewas zo, kur sezi za Bendžiava, valde

Kristijono Donelaičio rankraštis pavyzdys: "Vasaros darbų" autografo faksimiliškai autorius redagavimais.

Kristijonas Donelaitis, 1714. I 1 — 1780. II 18 (documentinis portretas)

puoštas. Stabtelėjau. Mano nustebimą supratęs, šeimininkas paaiškino: „Tai šeimininkės šuniukas — mėlas buvo, bet kažkodėl nudvės“.

Atsiliekimui. Grįžau iš Lazdynėlių su refleksija apie poeto ir šuns atminimą... Nauji žmonės, naujas sodybos, naujas net peizažas, kuriamė dabar lygumų lygumos su banduojančiai javų plotais. O Donelaičio laikais turėjo būti gausu ir „lazdynų“. Niekas čia dabar poeto neprimena. Poetas iš Lazdynėlių iškeliavęs.

Méginau vaizduotėje atgaivinti čia poeto prieštą jaunystę... Gimęs 1714 metų sausio 1 dieną, miręs 1780 metų vasario 18 dieną, tai gėvejais metalas vėliau gimus ir dvejais metalais vėliau mirę už šio amžiaus garsybę — Jean Jacques Rousseau. Vaikystė būtų galėjusi būti vaikui maloni. Ji būtų turėjusi auginti vaiką savarankiškos dvasios, savo vertę jaučiantį, bet ir socialų. Juk tėvai buvo laisvūs iškininkai, ne baudžiauninkai. Socialinė kilmė bei padėtis nedėjo pažeminimo antspaudo nei užslepstos vergo pagiežos. Šeima didelė — keturi vaikai ir trys mergaitės — tai gera aplinka valko socialiniam jausmui augti. „Iš priešingties buvau gyvo temperamentu“, raše jis paskiaup, 1774, metrikų knygoje. Tačiau vaikystės laime aptemdu išvykiai. Tiki trejų metalų prieš poeto giminamą visą Lietuvą, o labiausiai jos vakarinę dalį, buvo nuslautė didysis maras (1709—12). Viso lietuviškų Rytpriūsų ploto, kuriamė tada buvo 300,000 gyventojų, maras sunaikino 42—53 procentus, o apie Gumbinę, Donelaičio gimtasisios vienos srities, apie du trečiadalius. Maro padariniai ilgam paliko tarp gyvujų pėdsakus — neturta, skurdą. Antras jau tiesioginis smūgis Donelaičiu buvo tėvo mirtis — jo neteko Kristijonas, eidamas septuosių metus. Liko nėšliu sėptyniais vaikais. Juos išmaištinti ir išleisti į žmones nebuvo lengva. Kur dėti? Akys krypo į miestus, kuriuos galima buvo verstis amatais. Kristijono brolio Fridrichas iškellavo į Karaliaucią, ten virtos auksakalnu, fizikos instrumentų meisteriu, laikrodininku. Brolis Albertas taip pat išsigijo amatą — kalvis, ginklų dirbėjas, auksakalys, dar ir smulkles laikytojas. Iškellavo į jauniausias Kristijoną. Pasilikė užtikrino tik Mykolui, kuris dar paskiau jį perleido serei. O toliau?

Sutiktas dvaro šeimininkas nieko apie Donelaičio nebuvo girdėjęs. Kantriai išklausęs mano „lekcijos“ apie čia gimus poeta, neiškentė neusitebėjės, kad esama žmonių, kurie dėl kokinio ten poeto, gyvenusio prieš porą šimtų metų, važiuoja iš Lietuvos į Vokietiją — lyg nebūty didesnų rūpesčių. Bet šeimininkas buvo paslaugus man padėję, kai išaiškinau, kad 1896 metais lietuvių

čia buvo pastatę akmeninį paminklą poetui pagerbti. Įėjome per parką seniai nevalytu paminklo iškelti. Parkelė pakraštyjės giliai į žemę apskritas gerogliedžio akmuo. Tai čia turėjo būti tas paminklėlis, statytas lygiu pėdų į žemę. Jokio kito ženklo...

Grįžom veik tylom kitu keleliu. Šeimininkas turėjo galvoti apie avžas. Aš jaučiaus sutrukęs jam tą rūpestį, o sau nieko paguodžiančio neradės. Stalga kelelis rodė labiau nuvalęs. Šeimininkas iš kilmis buvo supiltas naujas kapelis. Ir dar gėlėm pa-

(Nukelta į 2 psl.)

Kristijono Donelaičio pėdomis

(Atkelta iš 1 psl.)

3. Karaliaučiuje: Poeto europinė edukacija

Kristijonas 1732 metais jau buvo Karaliaučiuje, Prūsijos karalystės administracijos ir kultūros centre. Aštuoniolikos metų vaikinas mokėsi katedros mokykloje. Gyveno miesto laikomoje prie glaudoje neturtingiesiems. Jon buvo priimtas kaip našlaitis — nemokamai galėjo gyventi, gavo maistą ir moksą. Atslygino nuo, kad dalyvavo bažnyčios chore, lydėjo į kapus mirusius ir kitokiu būdu patarnavo bažnyčiai. Tokios pareigos buvo skirtos tik neturtingiesiems.

Po ketverių metų, 1736, Kristijonas jau universitete studijuoją protestantų (luteronų) teologiją, o šalimais kalbas — lotynu, graiku; manoma taip pat, kad dar buvo susipažintas su hebrajų ir prancūzų kalbom. Studijavo dar ir lietuvių kalbą vadinanamam lietuvių seminar, kuris prie universiteto buvo įsteigtas 1718, siekiant parengti dvasininkų su lietuvių kalba. Gyveno greičiausiai gaudamas vieną iš stipendijų, kurias hercogas Albrechetas buvo paskyrė, steigdamas universitetą 1544. Stipendija nebuvo tokia, kad būtum sotus. Paliko Donelaičio sesers žiną, kad Kristijonas iš bado buvo syki nuplēps. O ir pats Donelaitis sakos jautėsi esą „silpnos sveikatos, nes dėl įtemptų studijų tapau hipokondriku“ (metrikose pastaba 1774 metais). Iš amžiaus nesitinkėjo, nors per 15 metų Tolminkiemę tik syki dėl nesveikatos negalėjo nueiti į bažnyčią.

Iš visų idėjinių sajūdžių, kurie buvo tada populiarūs Karaliaučiaus universitete, Donelaitį labiausiai velkė pietizmas. Tai labiausiai atitinko jo iš namų išsinėstęs prigimtį. Pietizmo dorybes — darbštumą, maldingumą, susilaikymą nuo pramogų, paprastumą ir net puritoniską askezę. Donelaitis prisiemė blaivai, nuosakiai, išvengdamas kraštutinumą, kaip ir natūralūn valstiečio aplinkoje išaugusiam charakteriumi. Tačiau ką prisiemė, tai prisiemė gilių ir pastoviai, visam gyvenimui. Nepraradai neda, kai pats pietistinis sajūdis kitur jau buvo išblėses ir kai jo draugai kunigai vengė pramogos ir valių pas kaimynus. O jei Donelaitis lankė kaimynus ar juos priėmė pas save, tai mėgino sudaryti liem aukštėnės rūšies pramoga: „Mégau dainuoti bei skambinti fortepijonu ir pianinu, bet skambindamas ar dainuodamas buvau moralus, taikiausi prie svečių, stengdamasis juos užimti“ (1744). Nuo kunigo pareigų nuliekamai laiką jis skyrė darbui ir maldai — pastatydino naują mūrinę bažnyčią, pastatydino kleboniją, taip pat namus dvasininkų našlėm. Dirbo darže. Dirbo techninius instrumentus — barometrus, termometrus drauge su broliu Mykolu, kai jis atkeliao į Tolminkiemę. Taip pat rale poeziją, komponavo giesmes. Pačias kasdienines pareigas lydėjo maldą. Antai, mirimo ir giminimo metrikas surašinėjo su stebinančiu pietizmu, su nusisžeminimu prieš Dieva, su pabarimu sau, su maldą — ne kasdien kalmava, išprastine, išmokta visiems laikam, bet kiekvienu metu naujai improvizuota. „Viešpatie Jėzau, gerasis Ganytojau, aš noriu žiauti ganytoju ir avinellu“, išraiška metrikose, pradėdamas eti Tolminkiemę klebono pareigas 1743.

Tačiau taip tvarkingai, taupiai, rūpestingai gyvendamas, Donelaitis nesusirkovė turto. Pastabose, skirtose jau būsimam savo įpėdinui, Donelaitis išraše, kad vaikų neturėja (buvo vedęs savo pirmatoko Jono Fridricho Essenė našlę Oną Reginą Olefant, Goldapės teisėjo dukterį 1744.10.11) ir dėl to visuomet džiaugiasi, nes „tarnyba, palyginti, menka“.

Tokis Donelaitis kunigas jau reiškėsi Tolminkiemio parapijoje.

4. Tolminkiemėje: Poetas autochtoninės ir kolonizacinės kultūrų susittikime

Donelaičio gyvenimo kelią pasek-

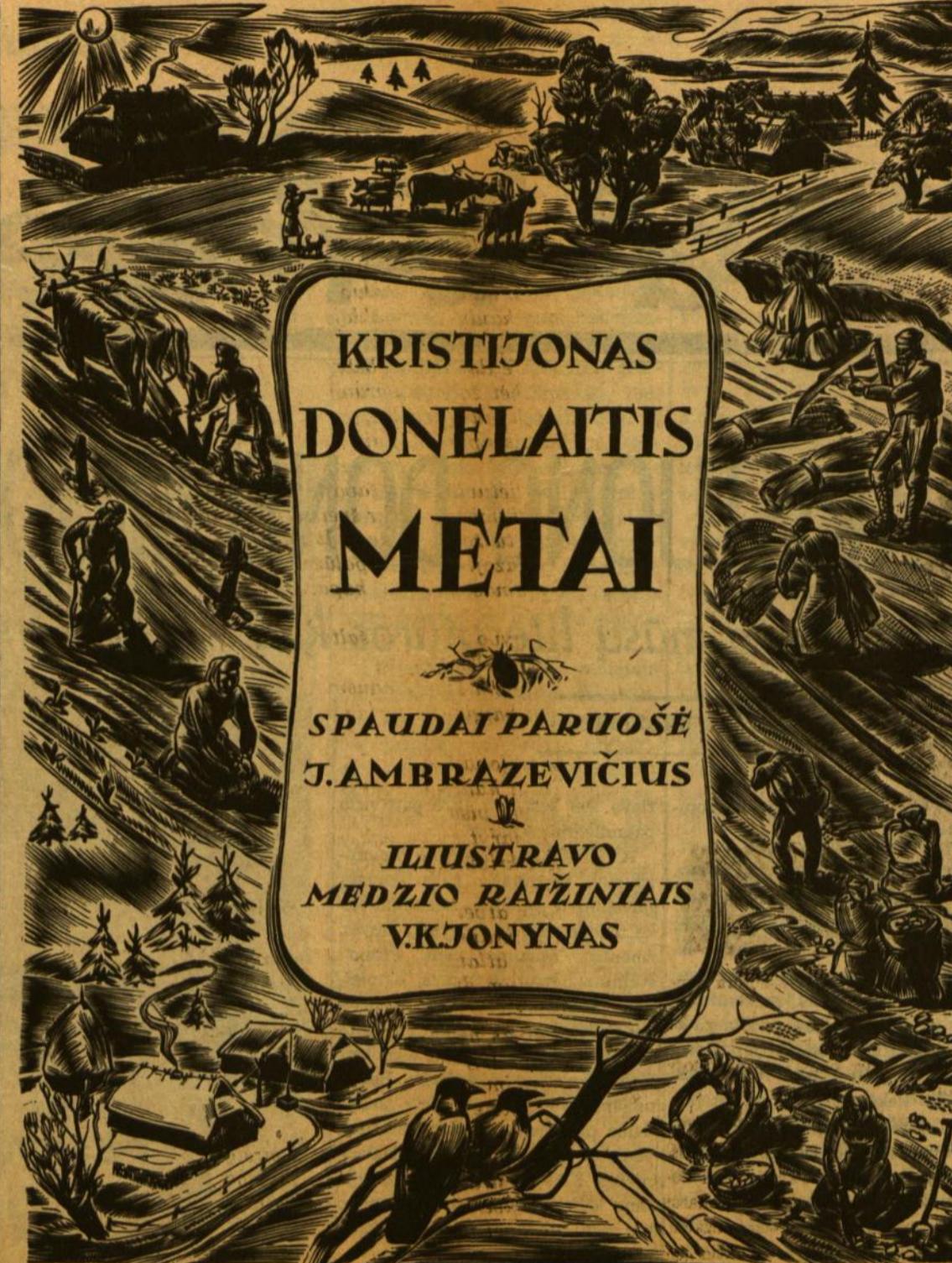
damas, iš Gumbinės leidausi traukiniu į Tolminkiemę, esančią nuo Lazdynėlių bei Gumbinės už 20 kilometrus į pietryčius, prie tos pačios Romintės upės kaip ir Gumbinė, vienoje geografinėje platumoje su Vištyčiu, kuris buvo jau Lietuvos valstybės teritorijoje. Geležinkelio stoties užrašas buvo „Tolminkheimen“.

Tai čia ta parapija, į kuriaj Kristijonas Donelaitis po trumpo mokytoudimo į kantoriavimo Stalupe nuo buvo paskirtas 1743 ir kurioje išgyveno iki savo mirties 1780 vasario 18 dienos, retai kada iš jo teislykdamas.

Iš stoties vienintelė gatve pro bažnyčią, skendėjančią tarp senų medžių, nusileidau žemėliai į namus, kurie turėjo būti klebonija. Į juos pasibeldė, Donelaitis neatsiliepus, bet tikėjau atsiliauspant jo įpėdinį. Deja, įpėdinis buvo judrenis už Donelaitį ir buvo išvykęs. Kelios moterys, rastos viduje, išklausė mano apgailestavimo, kad išvykęs klebonas, ir pasisiulė man padėti. Nuvedė į šventorių, atrakinio bažnyčią. Gal kad buvo pavakarė; gal kad medžių buvo apgaubta, bažnyčios viduje buvo prieblaunda, ir mano foto kamerai sunkiai sekės fiksuoći aiškesnį vaizdą. Prie vieno bažnyčios šulio buvo lenta, kurioje buvo surašytos tos parapijos klebonų pavardės, Donelaitis ar ne trylikas.

Tai ir viskas. Tačiau nuo pakiaus šventoriaus akis klydo į tolį — iš nusiesusias plevas į krūmus ir dar toliai į Romintos girias ir pelkes. Tai tos pačios girios, kuriose ir Donelaitis su parapietiais slapstėsi 1757 metais, kada rusų kariuomenė išsiveržė... Iš šventoriaus, žvelgdamas į tolį, galėjai pajauti išlikusį pagrindinius bruožus Donelaičio laikų peizažą. Cia tebebuvo gamtos modelis, pagal kurį Donelaitis piešė savo poemas gamtovaizdžius.

Grįžau ta pačia staigaus vasarino lytaus nuplaudau gatve. Šioje tyloje ir ramybėje turėjau rodyti labai svetimus, jei priės ateinantį valdžios astostas, žandaras, po pasivelkiniu paprastė mano dokumentu. Su valdžios pareigūnui priderančiu orumu juos apžiūrėjo, paskui papras- išsversti — nes mano tarnybinis pas buvo rašytas lietuvių ir prancūzų kalbom. Išverčiau ir dar jam taip pat atskairiau „lekcią“ apie Donelaitį, kuris čia 37 metus buvo šios parapijos klebonas ir kuris imžiūros šios parapijos klebonas ir kuris buvo poetas Donelaitis ir jo kūryba. Tai likučiai charakterių, kuriuos Donelaitis

Juozo Ambrazevičiaus spaudai paruošto ir V. K. Jonyno iliustruoto Kristijono Donelaičio „Metų“ titulinis puslapis. Kynga buvo išleista Nepriklausomos Lietuvos Svetimo ministerijos 1940 metais.

ir šypsodamas valdžios astostas buvo ėmęs modeliai savo poemos personažam.

Gyvo vaizdo pažadinta mintis leidosi astatinėi istorinėi tos parapijos tautiniui bei socialiniui santykii vaizdą ir poeto rolo juose...

Anos moters iš klebonijos ir šis valdžios pareigūnas savo charaktere, kiek jis žybtelėjo iš pirmo sanktuoju atvykusių svetimui žmogumi, rodė lyg maži likučiai tos buriškos, lietuviškos kultūros, kuri čia prieš 200 metų gyveno, kurios aiškiausiai ir tobulausia išraiška buvo poetas Donelaitis ir jo kūryba. Tai likučiai charakterių, kuriuos Donelaitis buvo ėmęs modeliai savo poemos personažam.

Gyvo vaizdo pažadinta mintis leidosi astatinėi istorinėi tos parapijos tautiniui bei socialiniui santykii vaizdą ir poeto rolo juose...

Tolminkiemio parapijoje 1743 metais atvykės Donelaitis rado 32 kalmus, 4 karališkus, t.y. valdžios dvarus, ir 2 privačius. Dauguma kalmų vardai buvo lietuviški (Balupėnai, Budzeliai, Daneikiškiai, Dildžiuliai, Elušenai, Išlaužai, Jesaiciai, Jurdiškiai, Klaunai, Kubiliai, Maciūniškiai, Martišai, Meldynai, Mockūnai, Palėdžiai, Raudonai, Rominta, Samanynai, Sargūnai, Tėveliai, Varniai, Vertesmai, Zalkiemis, Žiedlai ir kt. (žr. V. Biržiška, Aleksandrynas II). Toki pat lietuviški vardai kaip ir truputį į rytus teritorijoje, kuri buvo jau Lietuvos valstybės. Cia buvo tas pats dialektinis vienetas, kuriam priklauso ir Donelaičio gimtis Lazdynėliai (žr. Alfred Senn, Supplements to the American Slavic and East European Review, Lithuanian Dialectology). Jei Darkiemis, kuris yra į vakarus nuo Tolminkiemio apie 20 kilometrus, vokietinimo bangą tepasiėk stipriau tik tuo Melno taikos (1422), tai Tolminkiemis turėjo dar išskirti lietuviškas, be vokiškos įtakos. Tačiau kai Donelaitis atvyko, čia lietuvišku vardu parapijoje lietuviškai kalbėjo tik puse. kita puse buvo kolonistai, kuriuos karalius Friedrichas Vilhelmas I atkelino iš vakarų Vokietijos, flamų, ūcicarų, išlivių iš Pfalzo, Brandenburgo, taigi kalbančių daugiausia vokiškai, ir kiek mažiau prancūziskai. Tai buvo minėto maro vaisius. O 1732–35, kada Donelaitis dar buvo Karaliaučiuje, buvo atkelta ypačiai gausiai protestantų iš Salzburgo. Visių kolonistams buvo su teiktos privilegijos prieš autochtoninius gyventojus.

Donelaitis, čia atvykės, pasijuto esą kolonizacijos proceso liudininkas ir dalyvis. Jis aptarnavo autochtoninius gyventojus lietuvius, pamokslus sakydamas jiem lietuviškai. Aptarnavo ir kolonistus vokiškais pamokslais. Skelbė visiem tuos pa-

gumą veikiantiem įstatymam. Šloje kovoje iškilo visu aštrumu Doneleitio nenuolaidus, prieštaraujantis, kovojantis su neteisye charakteris, su pakiliu pasipiktinimui ar kandžia ironija prašnekės metrikų pastabose. Pvz. 1776:

Felix parochia, ubi nulla regia via Felicior illa, ubi nulla regia villa. Sed felicissima ista, ubi nullus nobilita.

Arba: „Ak, Prūsų karaliau! Jei tu būtum neturejės amtronu Ruhigo karaliaus telsėmis ginti, kaip tau ta da sekutis? Kas žino, kokios nepaprastos įtakos šis vyras yra turėjęs visiem tavo laimėjimam!“

Galima spėti, kad kova su šia neteisye buvo absorbavusi Donelaičio protą ir nervus, jei atsiskė G. Ostermejeriui patalkinti naują giesmyną ruošiant, teisindamas „senyu amžiumi ir drėbanciom rankom, kurios jam apsunkina rašymą“.

Pats amtronas Ruhigas informavo savo vyresnybę, kad kaimo žmonės labiau klausia klebono negu valdžios. Bylo galio Donelaitis nesulaukė. Tik po dešimt metų po jo mirties begti kaimas buvo laimėjimas.

Masinė kolonizacija sukrėtė iš pagrindų tautini, socialini ir moralini gyvenimą. Kilo pirmiausiai tautinių išskirtių, kai kolonistai prisitaikys prie autochtoninių, vadinasi, lietuvių kalbos bei papročių, ar kolonistai primė vietiniam gyventojui savo žemės ir būstų atitinkę menkėnų tradicijas, kuriose jie buvo gyvenę ir kurios juos palaike tam tikram moraliniame lygyje. Ir jie buvo pagautas iš žmonės laikytų menkėnų tautinių išskirtių, kai kolonistai rodė savo aplinkos, atitinkę ir nuo tų moralinių tradicijų, kuriose jie buvo gyvenę ir kurios juos palaike tam tikram moraliniame lygyje.

Galima spėti, kad kova su šia neteisye buvo absorbavusi Donelaičio protą ir nervus, jei atsiskė G. Ostermejeriui patalkinti naują giesmyną ruošiant, teisindamas „senyu amžiumi ir drėbanciom rankom, kurios jam apsunkina rašymą“.

Tautinių individualybės išskirtymas kaip pagrindas moralinėi asmenybėi nuo Donelaičio laikų eina raudonu siūlu visame Prūsijos lietuvių stipriausiu protų galvojime.

Stipriausia šios minties išraiška bus dramaturgo ir filosofo Vyduono kūryba.

Autochtoninių gyventojų ir kolonistų santykioose syki su tautine problema einia ir socialinė. Kolonistai yra privilegiuotoje socialinėje padėtyje. Jie yra pusiavaliūkai, ar valdžios pareigūnai, ar dvarų valdytojai, ar net jie ir baudžiauninkai, tai lengvesnėm salygom. Lietuvių yra baudžiauninkai. Il kolonistų yra kiltę tie, kurios Donelaitis galimybė atkrinta, prisimenes, kad valdžia buvo vokiška, oficialioji kalba vokiška ir kad valdžia remė kolonistus bei jų dominavimą, ju kultūros infiltraciją tarp vienos gyventojų. Donelaičio pozicija tame procese, dviejų tautybų sudidurime? Liks nuosoliai, rodysis netrulias? Donelaitis aškialai atsistoj autochtoninių gyventojų pozicijoje. Jis skelbė bekompromisinį pasipriešinimą kolonistų kultūrai ir gyne patriarchalnę lietuvių valstiečių kultūrą, jo poemoje vadinamų būry kultūrą. Sių dienų terminu sakant, tai buvo pasyvus pasipriešinimo žadintojas. Pasyvus pasipriešinimo reiškis dviem būdais: išlaidyti užkininkai, ar valdžios pareigūnai, ar dvarų valdytojai, ar net jie ir baudžiauninkai, tai lengvesnėm salygom. Lietuvių yra baudžiauninkai. Il kolonistų yra kiltę tie, kurios Donelaitis vadina „ponais“, iš autochtoninių gyventojų — „būrai — na bagėliai“, diskriminuojant dalis. Donelaitis aškialai atsistoj autochtoninių gyventojų pozicijoje. Jis skelbė bekompromisinį pasipriešinimą kolonistų kultūrai ir gyne patriarchalnę lietuvių valstiečių kultūrą, jo poemoje vadinamų būry kultūrą. Sių dienų terminu sakant, tai buvo pasyvus pasipriešinimo žadintojas. Pasyvus pasipriešinimo reiškis dviem būdais: išlaidyti užkininkai, ar valdžios pareigūnai, ar dvarų valdytojai, ar net jie ir baudžiauninkai, tai lengvesnėm salygom. Lietuvių yra baudžiauninkai. Il kolonistų yra kiltę tie, kurios Donelaitis vadina ponais, iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donelaitis nepasmerkia nelygybę pamerontis socialinės santvaros baudžiauvių, puseje. Tačiau kompromisa tarp skirtingų socialinių luomų bei klasinių Donelaitis suranda greičiai nei tarp skirtingų tautybų. Iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donelaitis nepasmerkia nelygybę pamerontis socialinės santvaros baudžiauvių, puseje. Tačiau kompromisa tarp skirtingų socialinių luomų bei klasinių Donelaitis suranda greičiai nei tarp skirtingų tautybų. Iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donelaitis nepasmerkia nelygybę pamerontis socialinės santvaros baudžiauvių, puseje. Tačiau kompromisa tarp skirtingų socialinių luomų bei klasinių Donelaitis suranda greičiai nei tarp skirtingų tautybų. Iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donelaitis nepasmerkia nelygybę pamerontis socialinės santvaros baudžiauvių, puseje. Tačiau kompromisa tarp skirtingų socialinių luomų bei klasinių Donelaitis suranda greičiai nei tarp skirtingų tautybų. Iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donelaitis nepasmerkia nelygybę pamerontis socialinės santvaros baudžiauvių, puseje. Tačiau kompromisa tarp skirtingų socialinių luomų bei klasinių Donelaitis suranda greičiai nei tarp skirtingų tautybų. Iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donelaitis nepasmerkia nelygybę pamerontis socialinės santvaros baudžiauvių, puseje. Tačiau kompromisa tarp skirtingų socialinių luomų bei klasinių Donelaitis suranda greičiai nei tarp skirtingų tautybų. Iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donelaitis nepasmerkia nelygybę pamerontis socialinės santvaros baudžiauvių, puseje. Tačiau kompromisa tarp skirtingų socialinių luomų bei klasinių Donelaitis suranda greičiai nei tarp skirtingų tautybų. Iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donelaitis nepasmerkia nelygybę pamerontis socialinės santvaros baudžiauvių, puseje. Tačiau kompromisa tarp skirtingų socialinių luomų bei klasinių Donelaitis suranda greičiai nei tarp skirtingų tautybų. Iš vienos pusės Donelaitis aškialai išvairiai riantais pabrėžiai motyva, kad iš priemiesties visi žmonės lygūs, tiek ponas, tiek būras. Iš kitos pusės Donel

Kristijono Donelaičio pėdomis

(Atkelita iš 2 pal.).

viduje. Ir priešingai, asmens įmoniškas ir krikščioniškas elgesys pėčia santvarką padaro pakendamą. Kaip moralinių vertybų išlaikymą remia tautinių vertybų išlaikymas, taip moralinių dorybių tvirtumas asmenyje ir jų praktikavimas senkyuose su žmonėm duoda socialiniam klausimui talkingą ir abi puses patenkintantį sprendimą.

XVIII amžius dar buvo per ankstyvas baudžiavinei santvarkai atmetus. Tačiau balsai prieš baudžiąja jau kilo ir Donelaičio laikais. Jau 1767 metais išleistas įstatymas, kuris paaiškino valstiečių prievoles tarnaujti dvaram. Tik įstatymu dvarai nevykdė. Dar buvo Donelaitis gyvas, kai 1775—6 metais Šilutės ir Priekulės valstiečiai atsisakė etti baudžiąja, bet jie buvo kareivių numalšinti. Dar buvo per anksčiau dumplėm, pasak Donelaičio, prieš vėja pūsti. Tačiau kai 1802 metais Klaipėdos valstiečiai atsisakė baudžiąja etti; kai 1806 buvo pralaikėtas mūšis ties Jena, baudžiąja laipsniškai buvo panaikinta, palikusi nelaidomus paveikslus Donelaičio poemoje. Metuose, rašytoje kaip tik baudžiąja augimo metu, apie 1765—75 metus.

5. XXX šimtmečio fone: Naujos kolonizacijos šešėlyje

Donelaitis buvo kaimynam pažamas kaip poetas. Atsilankiantimei jis paskaitydavęs savo poezijos ar laikus ipindavęs koki poezijos sakini. Tačiau po jo mirties priejo 38 metai, iki 1818 jo poema buvo išspausdinta. Jos leidėjas Karališkasis universiteto profesorius Liudvikas Rėza įžangoje veikalą pristatė entuziastingais žodžiais:

„Kūrinio mintys yra teisingos ir gilios, jausmai ir nuotaikos, kurios Jame vyrauja, — kupinos aukštostos moralės, šeimos dorybių bei tėvynės melliés, palyginimai — natūralūs ir taiklūs, aprašymai — gyvi, visas pasakojimas — vaizdingas, ierpti pamokymai — trumpi ir taiklūs; žodžiai, vienas veikalas sukurta tomis įkvėptimi akimirkomis, kai poetas genijaus sparnais pakyla į tiesos ir grožio karalystę. Juo labiau mūši poetu reikia stebėtis, kad jis, neturėdamas jokio pavyzdžio, vien savo talento jėga tegalėjo iškilti ir pats turėjo prasiskinti sau kella“.

„Mūši poetas, kuris sugeba paudoti visus lietuvių kalbos resurss, stebina kalbos žinovus išraiškos dailemu, jėga ir ždingumu... Visuose šiuos subtiliuose kalbos nuuose slypi originalumas, kurio iš tikrųjų neįmanoma pamégzti!“

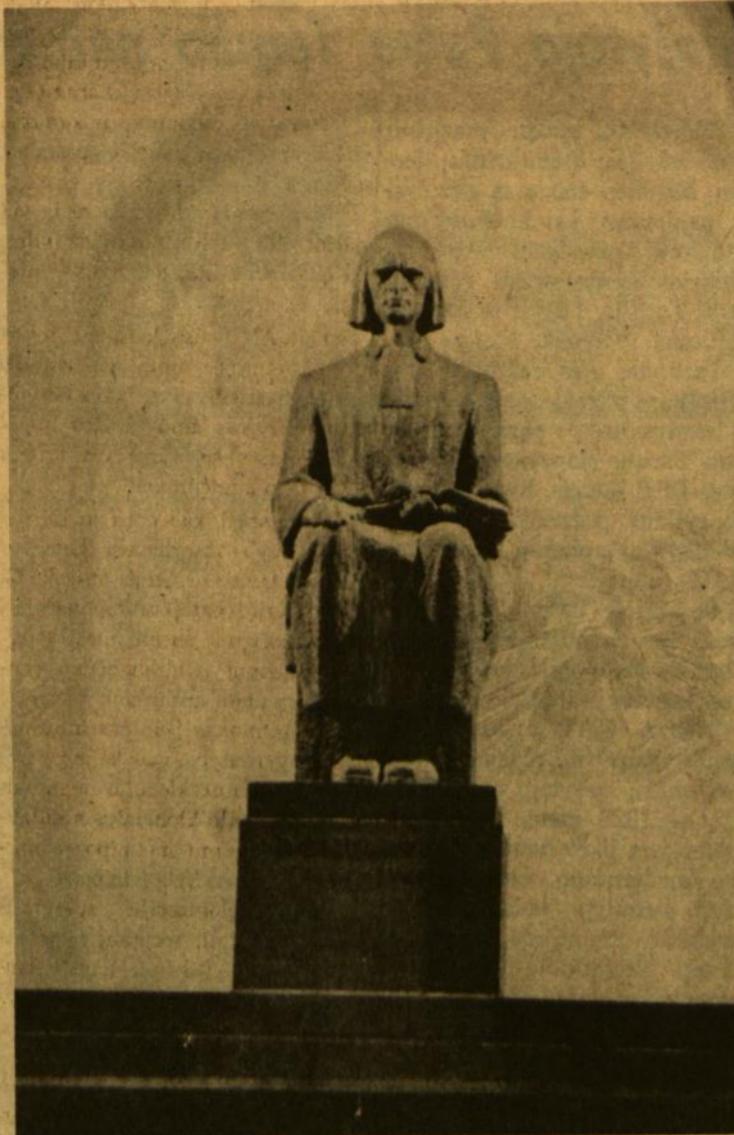
„Grailikojai hegzametrinė ellėda, yra vrienčių svetimą varžtas, kuri poetas uždejo savo kūrinį. Bet kadangi joje poetas jaučiasi laisvas ir nevaržomas, tai ji tapo jo rankos tarytum gėly juosta, kurią jis grakštai apjuosę lietuviškąją išraška!“

„Donelaitis tautos skonj teisingai suprato ir savo kūrinje pavaizdavo“. Režos išleistą veikalą su vokišku vertinu paskaites, Adomas Mickevičius savo veikale Gražinoje išnėše 1823 atsiliepę:

„Minėtoji poema dėl turinio ir gražios išraško verta pagyrimo ir tuo dar turi būti mums ypatingai svarbi, kad yra tikras lietuvių liaudies papročių paveikslas“.

Tie du prieities autoritetai teisingai apibūdino, kuo Donelaičio poema émne žavéti ir nenustojo žavéjusi skirtingu epochu skaitytojus. Norint tai išreikštai mažiau pakiliai, bet konkretesniai žodžiai, anu atsiliepimui dviaskaitė tekstu taip formuluoti ir kiek papildyti:

a. Donelaičio poema, kaip ir jo anksčiau parašytos pasakėcios yra

Kristijonas Donelaitis išlaikinėje Vilniaus universiteto nišoje. Skulptūra Konstantino Bogdano (g. 1926).

baudžiavinės epochos valstiečių (būru) literatūrinis paveikslas. Iš jo pažiūrėti ne tik papročiai, metu darbai, socialiniai santykiai, bet ir žmonių galvojimai, tikėjimas, jautimas, vaizduotė, žodinis turtas. Lig tol liečių valstiečių mintis, jausmus, vaizduotė buvo galima pažinti tik iš laudies dainų bei pasakojuim. Donelaitis buvo naujas valstiečių (būru) dviaskaitos dokumentas, o sykiu ir pirmasis lietuvių dailiųjų literatūros kūrėjas.

b. Tai buvo dokumentas autentiškas ir originalus. Donelaičio laikais iki rašytojai Europoje jau buvo buvo vaizduoti kaimo, valstiečių gyvenimą. Tačiau jų valstietinio gyvenimo vaizdai ne visada būdavo autentiški, nes jų valstietinio gyvenimo personažai jautė aristokratų židimis, kalbėjo aristokratų kalba. Donelaičio raštuvose prabilo autentiškai, realus valstietis, nes pats Donelaitis tokis ir buvo.

c. Donelaitis pasiskolinio antikinė hegzametrinė technika, tačiau jis atnaujino: skiemėn ilgumo trumppuometra paketė lietuvių kalbai artimesnais kirčiuotais ir nekirčiuotais skiemėnais. Tą išvirkinė formą pripildė natūralaus realistinio turinio, išreiškiamo gaivalinės ekspresijos bei primityvizmo vaizdais. Ši vaidaus formas ekspresija bei primityvizmas yra padaras tos pačios vaizduotės, kuri yra davusi liaudies skulptūras bel kito liaudies meną. Tai yra sykiu ir nesenstanti veikalas estetinė vertė.

d. Donelaitis valzdavo poemoje XVIII šimtmečio gyvenimą, bet, žiūrėdamas į jį iš XX šimtmečio, pažiūrėti istorijos slinktį, tekėjimą ir net revoliucioninį lūžių. Pajauti, kaip išvilkėjus lietuvių valstiečių kultūrą anė teritorijoje pamazū užklojama koloniacinės kultūros sluoksniu. Donelaičio metu jo parapijose buvo puse gyventojų kalbėjo lietuviškai, 1843 ten suregistruota jau tik 120 lietuvių, po ketverių metų jau tik 86, o 1878 jų nė vieno nebėlio. Panašus procesas vyko kitose parapijose pietuose, lėčiau šiaurėje. Tas procesas galėtu būti palygintas su Baltijos pajūrio miškais ir kalmais, kuriuos vėjo gainiojamas smėlis užklojo ir pavertė kopom. Pajauti betgi, kad po tuo koloniaciniu smėliu senoji autochtoninė kultūra dar nėra galutinai mirusi. Protarpais per 19 ir 20 šimtmečius jos gyvybė prasiveržė naujas didelias talentais, tarp kurių didžiausiai Liudvikas Rėza, dramaturgas bei filosofas Vyduunas, romanistė Ieva Simonaitytė, nors visi jie jau iš ūkininkų.

Istorijos konvulsija šioje Donelaičio erdvėje sunaikino žmones, sunaikino socialines santvarkas, sunaikino kultūras. Toje visa keičiančioje istorijos slinktyje betgi išliko pastovus ir tik aiškiu savo grožio šviesės émė spindėti, garsiai émė liudyti šioje erdvėje buvusius lietuviškų kultūrų — iš jos kilęs Kristijono Donelaičio kūriny.

a. Donelaičio poema, kaip ir jo anksčiau parašytos pasakėcios yra

Donelaitis susitinka su kaimynu lietuvininku

KAZYS BRADŪNAS

Susitiko jiedu netikėtai
Dvidešimto amžiaus pakrašty,
Erdvei lenkdamies žvaigždėtai,
Žemei, kaip nusilenkia aukščiai
Savo kaulus Jon paklojė medžiai...

Stovite dabar abu bežadžiai — — —
Ar tikėt žolyne kruvinais? —
Čia gi mūsų tėviškė, o skradžiai
Rusais apkresta kaip amarais...

Kur lietuvininkai, tavo taip mylēti?
Kurgi vokiečiai, kur šveisteriai, prancūzai? —
Juos tu žodžiu botagu lupai.
O, Mažoji Lietuva, palūžai —
Dykumas, ubagia, kapai...

I negyvo Pričkaus šaltą delną
Irašyta lemisi.
Ipusėjom statų skausmo kalną,
O jū baigia įkopti mirtis.

Kristijonai!
Tu gi kunigas, poetas — tu žinai,
Ar čia visa tik akimirkia, ar amžinai?
Ką daryt su giesme, su maldą,
Kai krivulės neatneš gal niekada?

Reik atversti Lazdynelių akmenį,
Nusipraust Vištyčio ežere,
Reik atlaužti šventą rašto sakini
Tartum duoną, nusidirbus, vakare.

Laikas neguli kaip akmenėlis vietoj —
Ritas lyg saulelė per metus.
Baikim ašarų ir krauju pietus
Zegnone i keturis kraštus.

Dékim žodį, tartum Dievo pirštą,
Prie širdies, prie atviro žaizdos.
Lietuva dar ir dabar nemiršta —
Keliai ir žengia be lazdos.

Ar kiekvieną jos įmintą pėdą
Lyg alsavimą krūtinėje jauti? —

Kristijono Donelaičio statytoji Tolminkiemė parapijos bažnyčia XX amžius pradžioje. Antro pasaulinio karo metu bažnyčia buvo sugriauta. Šiuo metu lietuvių pastangomis bažnyčia yra atstatyta, tačiau ne kulto reikalamas, o kaičių kultūrinis paminklas. Rašytojo palaičiai vėl paguldys po bažnyčia įrengtame mauzolieju.

Ir žiūrek! — saulelė teka ir nusėda
Donelaičio rankose skaisti.

I Tolminkiemė ateina ir sustoja
Prieš bažnyčios pravirras duris,
O aukštai vėl bokšte suplasnoja
Varpas, kaip didžiulis vyturus...

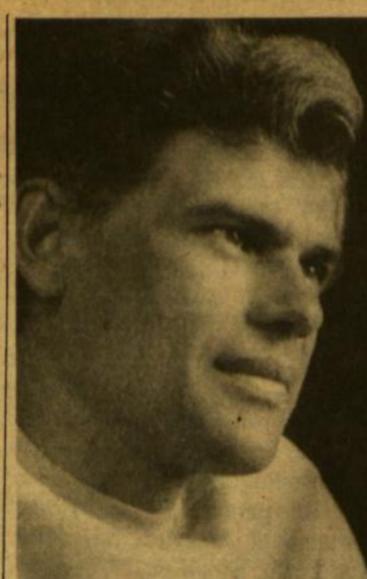
Kritikai sveikina naują Jurašo spektaklį

Naujas Jono Jurašo spektaklis susilaikė entuziastiško kritikų pritarimo. Sklaidome Providence iš Donelaičio Tolminkiemės. Skaitojo žino, kokį Tolminkiemė rado lankytąjai 1936 metais. O 1963 metais jame buvo kitas lankytąjas — jis iš Sovietų okupuotos Lietuvos. Jis žiūrėjo į tuos pačius Donelaičio parapijos likučius ir rašė: „Pro tanką senų liepų ir ažuolų lapų pasirodo mūras... Dairaus po tuččias sienas ir jau krūmės suželusį bažnyčios vidų. Karo audra neaplenkė Donelaičio pollio vietus... Tarp šių apliūsių sienų išsių didysis baudžiaunkinės dainus. Čia kažkur yra jo kapas... Ir iš Donelaičio statytos mūrinės klebonijos belikę tik rūsių“.

„Teatriniu posūkiu gairė... galbūt svarbiausias šio sezono pastatymas čia, ten ar bet kur kitur“, tvirtina Boston Globe (L.24) kritikas Kevin Kelly. „Sis spektaklis pagerbia Trinity trupe, Sacharova, teatrai ir mus visus“. O Jurašas, „sprendžiant vien iš šio spektaklio, atrodo, yra ne tik sumanus, bet ir nepaprastai talentingas režisierius. Jis niekad nepriegino virš farso šaumančios beveik velniško idėjinio intensyvumės liepsnos, nėkod nesileidžia į kompromisus“. Prisimindamas Sacharovo ištrėmimą, Kelly rašo, kad „Savižudžio“ premjeros vakarą „gyvenimas imitavo meną: pasaulis ir scena susiliejo į agoniščią ironiją“.

Dienraščio Boston Herald American kritikas, Elliot Norton (L.25) apibūdina „Savižudži“ kaip „retą“ pjese: „Ji labai juokinga ir drauge atskleidžia bjauroios diktatūros jungia kenziančią žmonių humaniškumą ir humorą“. Jonas Jurašas, „išvykęs iš Sovietų Sąjungos, kai jis apskelbė „neegzis-tuojančiu asmeniu“, sumontavo įspūdžius tempo spektakliui“. Nors jam nepavyko sutramdyti kai kurių savo aktorių, kurie mėgino būti juokingesnius už pačią pjese, jis išgavo iš jų, ypač iš Richardo Jenkinso, puikius charakterius“.

Zurnalas East Side-West Side kritikas Sam Coale (L.24) džiaugiasi, kad po viršinės tipišku niujorkietiš-

Jonas Jurašas
Nuotr. V. Maželio

ku ar išosandželišku komedijai su „Savižudžio“ spektakliu Trinity teatras „vėl ima šaudyti iš visų pabūklų ir visu savo ūgiu išsieties stambaus teatriniu įvykio ritualui“. Coale'ui Jurašas spektaklis primena „senas, geras Trinity teatro dienas, kai jis buvo savo aukštumoje“. Jurašas, „patsai išgelbėtas iš sovietinės tikrovės“, kurios šmeižiumu buvo apkaltintas Erdmanas, surežisū ſia dinamišką pasakėčią akimaničių, bet drauge ir precizišku stiliumi, spektaklio apsiuviuose įtemdamas beprotibės užuominą“. Trupė buvo puiki: „pamiesčiai spoksančiu kortu kaladė, karikatūrų kompanija. Erdmano „Savžudžis“, pabrėžia Coale, negalėjo pasirodyti tinkamiesniu laiku: „Šiai savaitei buvo išremtas Sacharovas, o Afganistanas kenčia, ištumtas į naują sovietinę tikrovę“.

Dienraščis Providence Journal Bulletin, (L.25) kuriame

„Savižudis“ jau buvo anksčiau recenzuotas vėl talpina dar viena ilga straipsnį savaitgalio laidoje. Kritikas Edwin Safford rašo: „Jau reputaciją susidares lietuvių režisierius Jurašas, išvykęs iš Sovietų Sąjungos dėl įprastinių meninių priežascių, išsunčia visas prancūzisko farso galimybes iš Roberto Soule'o sceno-vaizdžio... Jo režisūra apima ir pažiūrėti krikščionišką simbolizmą, bet ne griozdiškai... Jurašo režisūros dėka, tuo pamatai, kodėl stalinistinė sistema nusprendė, kad „Savižudžis“ pavojinės. Tarp kitokio, jis labai subversyviai juokingas. Kai patasi nesiūjuki, girdi juoką iš publikos. Pjesė turinys kaleidoskopiskas; kliedesys ir normalumas. Jurašo režisūra naudoja aukšpresionistinių stiliumi, kuris derinasi su pjesės laikmečiu, bet, drauge, jo režisūra tvirtai disciplinuota, šiolaiki-nes“. Apie šią pjese žiūrovai dažnai kalbės, uždangai nusileidus“, tvirtina Safford.

Ziūr

LITUANUS

THE LITHUANIAN QUARTERLY / LITUA - VOLUME VI, NO. 4
IN THIS ISSUE:
THE ENCYCLOPEDIA COMPLETED
LITERATURE, POLITICS, & POLICY
SELECT TOPICS OF BALTO-NATIONAL CULTURE
PROSES IN LITHUANIA
LITERATURE AND ARTS
A LITTLE HISTORY OF LITHUANIA
A LITTLE HISTORY OF LITHUANIA
BOOK REVIEWS

Nauji leidiniai

• LITUANUS, Volume 25, Number 4, Winter 1979. Lithuanian Quarterly and Sciences. Zurnalas leidžiamas "Lituanus Foundation Inc.", a Not for Profit Corporation in the State of Illinois. Redaktoriai: Kestutis Girnius, Antanas Klimas, Tomas Remeikis ir Jonas Zdanys. Čia minimas numeris yra redaguotas Antano Klimo Administratio. Klimas, Jonas Kučėnas. Metinė prenumerata — 10 dol. bibliotekoms ir institucijoms — 15 dol. Redakcijos ir administracijos adresas: Lituanus, 6621 S. Troy, Chicago, Ill. 60629.

Naujo numero straipsniai yra šie: Antanas Klimas "Two Lithuanian Encyclopedias Completed"; "A Poem by Ona Lukauskaitė-Poškiene" (vertimas Alg. Landsberg); Alice Bendnarcuk "Relic Forms of Balts' National Costume"; "Poem by Janina Degutytė (vertimas M. G. Slavénė); Margaret Kupčinskas Keshawarz "Simas Kudirkas; A Literary Symbol of Democratic Individualism in Jerzy Kosinski's COCKPIT", Chien-ching Mo "A Case Grammar Approach to Verb Classification in Modern Lithuanian".

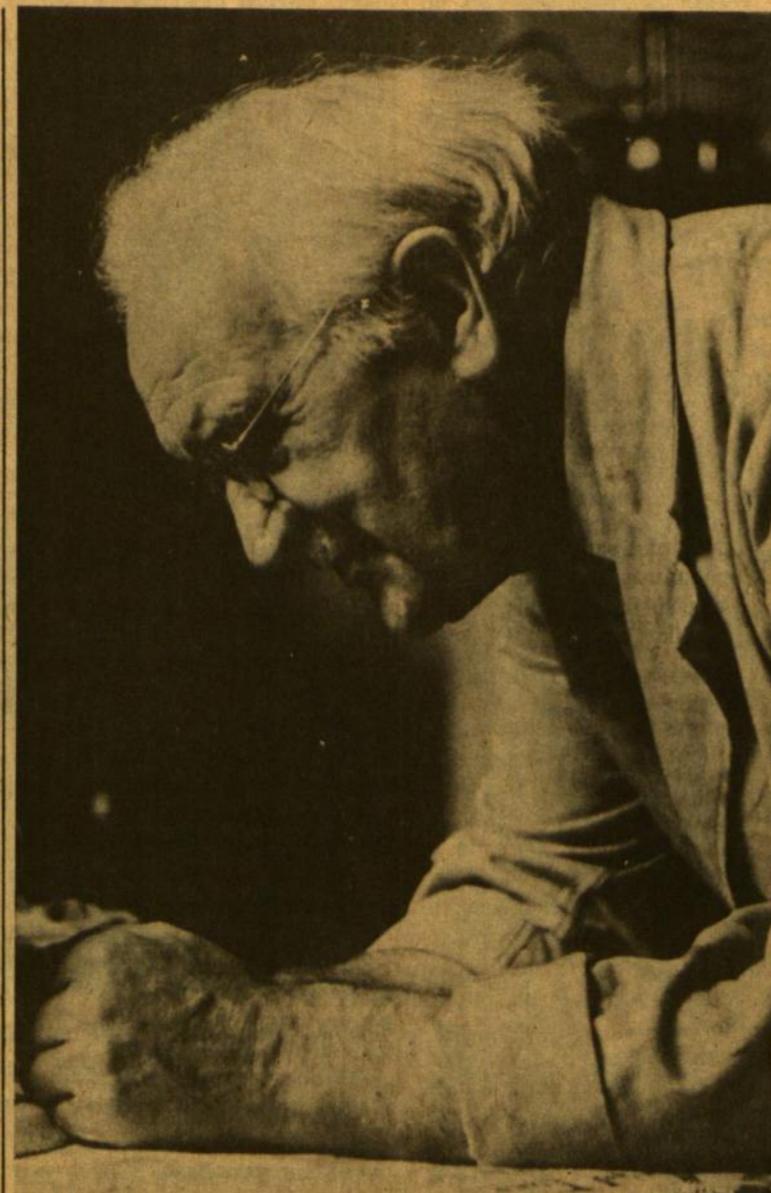
Recenzuojamos knygos: Victor Green "For God and Country: The Rise of Polish and Lithuanian Ethnic Consciousness in America, 1860-1910" (Rasa Mažeikė), Sven Ekdahl, "Die Banderia Prutenorum" des Jan Dlugosz — eine Quelle zur Schlacht bei Tannenberg 1419" (Antanas Klimas), Georges Matore "La Museliere, un detenu écoute et réve" (Jolita Kavaliūnas), Books noted,

Pasitinkame dailininką Praną Domšaitį

Rankose turime, vartome ir skaitome puošnu liukusinių leidinių, kūrybinę monografiją „Pranas Domšaitis“ by Elsa Verloren van Themaat. South African Art Library under the auspices of the South African National Gallery. General Editor Charles Du Ry. C. Struik Publishers. Cape Town and Johannesburg.

Puslapis po puslapio auga pasidžiavimas ir graudumas. Juk tai pasaulinio garso lietuvis dailininkas, tapytojas. Lig šiol mūsuose taip mažai žinomas, daug tikam beveik negirdėtas. Kai šiemet minime 200 metų nuo Kristijono Donelaičio mirties, kai greta tuo par prisimena kita mažių lietuvių — filosofa, rašytoja Vyduņa, tai nuostabus Mažosios Lietuvos lietuviškojo klodo reprezentantas dailėje yra kaip tik Pranas Domšaitis, gimus 1880 m. Kropynu (Vilnius) kaimo pri Kuršiu marių, miręs 1965 m. lapkričio 14 d. Cape Town'e, Pietų Afrikoje. Tai buvo mažlietuvis, žingsnisidengęs sau visas dailės pašlapis anuo meto vokiečių meno akademijoje, pripažintas bei priėmiamas įvertintas reikliausiuju Euroopos meno kritiku, galerijų ir muzejų. Mažiau impresionistas, daugiau ekspresionistas. Tačiau modernus. Ir modernus kaip tik se nosiomis savo lietuviškos šaknims, ta dievdirbiška ir čiurlioniška mistika, niekur likut neuzgūopiama kaip tik lietuvių kultūros seniausiuose kloduose. Tie klodai buvo magnetas ir Čiurlionui, ir Donelaičiui, ir Vyduuniui, Krėvei, Galdikui, V. Petraičiui, Augriui, V. K. Banaičiui, D. Lapinskiui ir daugeliui daugeliui kitų. Tiktai standinėmis visuomene lig šiol patiens didiesiems savo kūrėjams vargu ar yra tapusi kultūrinu magnetu, "triumfuojan" vidutinėje ir kone galvas kapojant prasikišiusis. Todėl savo žiūrėti ir graudu, kad svetimieji pirmi atidengė Čiurlioni ir svetimųjų aplinkojų reikėjo bresči Pranui Domšaičiui.

Prano Domšaičio atveju net tuime gana reta ir išskirtini reiškinis. Europinio garso dailininkas Domšaičiui teko garbė būti iš-

Dailininkas Pranas Domšaitis (1880—1965).

savo gyvenimo kelyje, metams mestam, kaip modernistui, iš vienėgiant, nuo lietuviškos dvaisios ne tolo, bet atvirikščiai — i ja artejo. Pradžioje reiškési suvokietė savo pavare ir vardo — Franz Domscheit. Tačiau apie 1920 metus jau pradejo vadintis Pranu Domšaičiu, nors paveikslus dar vis pasirašinėjo „Domscheit“. Bet apie 1938 metus jau ir paveikslus autorizuojas, visur pasirašinėdamas „Pranas Domšaitis“.

Hitlerinės Vokietijos laikais Domšaičiui teko garbė būti iš-

• CHRONICLE OF THE CATHOLIC IN LITHUANIA, No. 36, Jan. 6, 1979. A. Translation of the Complete Lithuanian Original LIETUVOS KATALIKU BAŽNYCIOS KRONIKA, No. 36. Documenting the Struggle for Human Rights In Soviet — Occupied Lithuania Today. Translated by: Vita Matutaitis. Translation Editor: Rev. Casimir Pugevičius. Published by the Lithuanian R. C. Priest's League of America, 351 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207.

Vėl naujas LKB Kronikos numeris anglų kalba. Švariai, gražiai atspaustas, su kontūriu Lietuvos žemelapiu, kuriam pažymėti numerė minimi vienvardžiai. Tikslius, trumpas ir taiklus vertėjo ir redaktoriaus kun. Kazimiero Pugevičiaus įvadas.

• TECHNIKOS ŽODIS, 1979 m., Nr. 4. Leidžia Amerikos Lietuvų inžinerių ir architektų sąjungos Chicagos skyriaus Spaudos sekacija. Išeina klas trys mėnesiai. Vyr. redaktorius — V. Jautokas, 5859 S. Whipple St., Chicago, IL 60629. Administruoja A. Brazdžiūnas, 7980 W. 127 St., Palos Park, IL 60464. Metinė prenumerata — 6 dol., studentams — 2 dol.

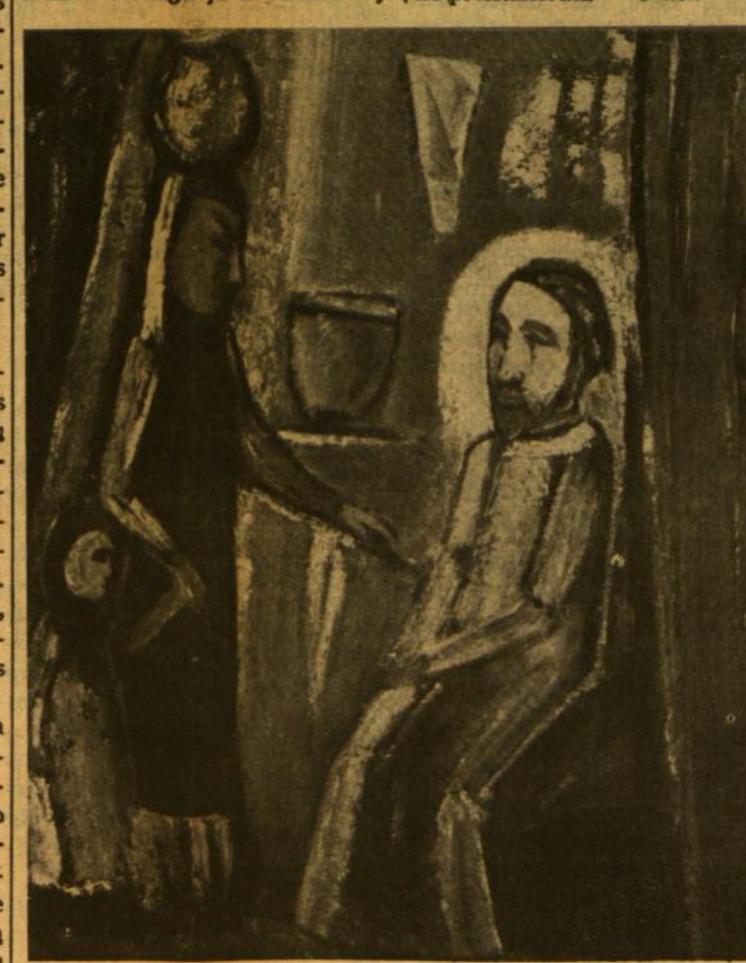
Numerio medžiaga didžiaja savo dalimi diečia Vilniaus universitetu 400 metų sukaktį ir aplamai Vilniaus temą: Vytauto Vintarto straipsnis "Vilniaus universitas per 400 metų", Alfredas Kulpiavičius su daugybė iliustracijų trumpai aptaria temą "Vilniaus architektūra lietuvių grafikoje", o architektas Jonas

Stelmokas pateikia idomų projektą — kaip turėtų būti kada nors atstatyta laisvosios Lietuvos sostinė Vilnius. Dar apie tarpožvaigždinę erdvę rašo V. Petraitis, duodama plati inžinerių ir architektų veiklos kronika.

• VYTIS, 1980 m. sausio mėn., Nr. 1. Lietuvos Vyčių ménesis žurnalas. Redaguoją Lotretta I. Stukas, 234 Sunlit Dr., Watchung, N.J. 07060. Administracijos adresas: Vytis, 2524 W. 45 St., Chicago, IL 60632. Metinė prenumerata — 8 dol.

tautas F. Beliajus. Redakcijos ir administracijos adresas: Viltis, P.O. Box 1226, Denver, CO 80201. Metinė prenumerata — 7 dol.

• VYTIS, 1980 m. sausio mėn., Nr. 1. Lietuvos Vyčių ménesis žurnalas. Redaguoją Lotretta I. Stukas, 234 Sunlit Dr., Watchung, N.J. 07060. Administracijos adresas: Vytis, 2524 W. 45 St., Chicago, IL 60632. Metinė prenumerata — 8 dol.

Pranas Domšaitis

Rašytojo Petro Tarulio netekus

Džiaugiantis puikiu praėjusių metų išleivijos literatūriniu derliumi, šiandien reikia tą džiaugsmą prislopinti, kai praėjusių savaitę New Yorke mirė vienas vyresnios kartos mūsų rašytoju Petras Tarulis. Tikroji jo pavardė — Juozas Petrėnas. Motina buvo Tarulytė. Tad rašytojas literatūroje reiškėsi ir savo knygas bei straipsnius pasirašinėdavo Petro Tarulio slapyvardžiu. Buvo gimęs 1896 metais. Rašytojas paliko ryškius pėdsakus mūsų beletristikoje ir aplamai žurnalistikoje.

Literatūroje Petro Tarulio pavidė vis neatrisamai bus susiję su keturėjininku sajūdžiu ir su leistuoju literatūros žurnalų "Keturi vėjai", kuriuos Petras Tarulis kaip tik redagavo. Tai buvo mūsų rašytoju sambūris, 1922 — 1928 metų laikotarpiu atnešęs tam tikro naujumo, savo modernumu, bandant pri-gydyti pasaulyle tada madingu futuristinių literatūros bražą ir lietuvių literatūroje. Rezultatai buvo nebelogai, ypač Kazio Binkio poezijoje. "Keturi vėjai" ir buvo šiuo keturėjinu susibaudėliu tribūna, redaguojama Petro Tarulio.

Smaikštus keturėjinio sukirkimo buvo pirmoji jo apskrymu knyga "Mėlynos kelnės" (1927). Plačiai reiškėsi ir kaip produktus žurnalistas, redaguodamas periodinius leidinius "Dieną", "Dienos naujienas", leidamas "Lietuvos naujienas" ir humoro laikraštį "Kultuve". Amerikoje redagavo SLA laikraštį "Tėvynę".

Tačiau ryšium su tuo kyla ir labai nepamirština problema: kaip išsaugoti Prano Domšaičio kūrybinį palikimą, kad jis neišsislaikydys pasaulyje lietuviams nebebrandamai. Tad ir būtybės pademonstruoja daugeliu rinkiniu Prano Domšaičio tapybų, plačiau su jomis supažindinamas mūsų visuomenę. Visa tai kai kurios iš šių kūrinių susitikimas ir susipažinimas su Pranu Domšaičiu.

Tačiau ryšium su tuo kyla ir labai nepamirština problema: kaip išsaugoti Prano Domšaičio kūrybinį palikimą, kad jis neišsislaikydys pasaulyje lietuviams nebebrandamai. Tad ir būtybės pademonstruoja daugeliu rinkiniu Prano Domšaičio tapybų, plačiau su jomis supažindinamas mūsų visuomenę. Visa tai kai kurios iš šių kūrinių susitikimas ir susipažinimas su Pranu Domšaičiu.

k. brd.

Petras Tarulis kalba rašytoje Kazie Binkio minėjime New Yorke. Nuotr. V. Mažeiko

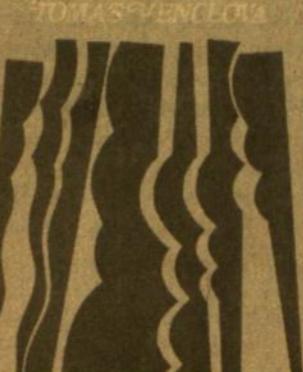
Tokiu savo sukirkimu romanas mūsų literatūroje gali rikioti greta Lindės Dobilo ligi šiol buvusio vienio "Blido". Ir kai neigiamo sekimo prasme, bet labai teigiamu šitokio bražą ir šitokiu akylu išsižiūrejimui papildymu, lyg būtu tuo pačiam keliai einama dviejų, tačiau besigiliams į žmogaus dvaisos įvairius užkaborius ir aplinkos deta-

Petro Tarulio mirtis yra labai jaučiamas nuostolis išleivijos lietuvių literatūrai: netekome vėl vieno vyresnės kartos beletristo. Nuostolio svoris tampa dar didesnis, kai jaunesnijoje ir jauniausioje čionykiškėje kartoje beletristikai pasižentusius plunksnus ir su žiburiu nelengva surast. k. brd.

Nauji leidiniai

BALSAI

16 pasaulinės poetų.
Sudaro E. Čiurlionis
TOJAS VENČLOVAS

(1877 — 1939), Saint - John Perse (1887 — 1975), Henri Michaux (g. 1899), Francis Ponge (g. 1899); austri — Rainer Maria Rilke (1875 — 1926), ispan — Federico García Lorca (1898 — 1936); graikai — Konstantinos Kavafis (1863 — 1933); lenkų — Cyprian Norwid (1821 — 1883), Czeslaw Milosz (g. 1911); Wislawa Szymborska (g. 1923), Stanisław Grochowiak (1934 — 1976), Wiktor Woyciechowski (g. 1927); rusų — Anna Achmatova (1889 — 1966), Osip Mandel'shtam (1891 — 1938), Boris Pasternak (1890 — 1960), Velimir Chlebnikov (1885 — 1922).

MŪSŲ KALBA

VYKDYTINAS NUTARIMAS

1979 metų Mokytoju studiju savaitėje Kennebunkporte, be kitų lituanistinių dalyku, kurių Vaišys SJ taip pat dėstė kalbos dalykus — supažindinė su Lietuvoje vykdoma lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos reforma. Studijų savaitės vienam šis mokslo pasirodė naujingsas bei reikšmingas, todėl jie atsiliepę tokiu nutarimu: "JAV ir Kanados XIII Mokytoju studijų savaitės, įvykusios 1979 m. liepos 8 — 15 dienomis Kennebunkporte, Maine, dalyviai, apvarstę neseniai Lietuvos paskelbtą ir išskaitytą vartoti, pakelsti iki šiol buvusių bendrinės lietuvių kalbos rašyba, nutarė prasstyti Lituaniistikos Istituto peržiūrėti reformuotą rašybą, nutarti, kas mums priimtina, ir pasirūpinti pakeistos rašybos vadovėlio išleidimu, kad mūsų mokyklas, spauda ir visuomenė galėtų šios rašybos laikytis".

Tai yra mūsų mokyklose dirbančių mokytojų nutarimas, siekiantis išsveturti tokią rašybą, kokia vartojama visos tauotos. Tokiam nutarimui reikia pri-tarti. Deja, apie šio nutarimo vykdymą nieko negirdėti. Nutarimo vykdymu pirmiausia turėtu rūpintis mūsų švietimo institucijos — atitinkami PLB ir paskiruoti kraštų švietimo organai, jų komisijos, tarybos ir kiti. Pats Lituaniistikos Institutas, matyt, nieko nedaro, nes nori, kad iji būtu kreipiamasi. Šio pasisa-

kymo tikslas ir yra reikala išjudenti iš miego, nes turėti patobulinti bei palengvinti rašybą, ko siekia Lietuvos vykdoma reforma, yra visų lietuvių gyvasis reiklas.

Sia proga taip pat reikėtų susi-rasti a. ir prof. Pr. Skardžiaus paliktą lietuvių kalbos praktikai skirtą darbą, jį peržiūrėti ir pa-pildyti pakeitimais. Tuo būdu turėtume parankinių lietuvių kalbos rašybos bei skyrybos vadovelių, kuriuo galėtų naudotis ne tik mūsų mokyklų mokiniai, bet ir kiekvienas rašto žmogus.

Stasys Barzdžius

NAUJI LEIDINIAI

• MOTERIS, 1979 m., Nr. 6. Redaguoją Nora Kulpyavičienė. Leidžia Kanados Lietuvų katalikių moterų draugija. Adminis-truoją Bronė Pabedinskienė. Re-dakcijos adresas: 1011 College Str., Toronto, Ont., Canada M6H 1A8. Metinė prenumerata — 7 dol.

Rašoma apie moteris Lietuvos Steigiamajame seime (V. Šruogienė), apie moteris karinėje tarnyboje (P. Gaučys), apie darbą ir energijos taupymą namuose (Br. Šimkienė), apie Ciurlionį ir jo kūrybą (latv. Zenta Maurina). Puikūs apžvalginiai skyriai: Knigos Moterys pasaulyje, Sveikata, Madu ir grožio pasaulis, Seimininkų kampelis. Puslapių išpuoštū mūsų dailininkų ir dailininkų darbas be kitoms nuo-traukomis.